

Salon

Oorlog en verzoening, het zijn complexe thema's waar menig theorie op is toegepast. Ook vanuit de kunst is er aandacht voor deze onderwerpen, zo maakte Hotel Eldorado een voorstelling over collectieve herinnering en de moeilijke weg van verzoening. Naar aanleiding van dit stuk organiseerden ze bovendien een Salon rondom deze vragen. In anderhalf uur probeerden antropologe Anja Meulenbelt en oprichter van Radio La Benvolencija, George Weiss, het mechanisme van oorlog en genocide te ontrafelen, maar ook de systemen achter verzoening en herinnering te concretiseren. Met journaliste Colet van der Ven als gespreksleider en een aantal fragmenten uit toneel, film, literatuur en filosofie ontstond er een interessante gedachtegang.

Wat is genocide eigenlijk, is de eerste vraag die met de Salon wordt gesteld. De stelselmatige uitroeiing van een ras of volk is de meest eenvoudige definitie, maar is dat toereikend? George Weiss ziet een eenvoudig patroon in het mechanisme achter genocide. "Wanneer er angst heerst, gaat men een groep vormen daartegen. Op zoek naar een eigen identiteit is wat men dan gaat doen. Dit kan gepaard gaan met het 'scapegoating' van de zwakkere personen, iets waarvan iedereen verteld is dat het niet mag, maar wat je toch doet om jouw positie meer kracht te geven." Ook licht hij toe dat de context een rol speelt. Wanneer er bijvoorbeeld een dreiging van oorlog is, kan de cocktail exploderen. Dit geldt volgens Weiss en Meulenbelt niet alleen voor Palestina, Rwanda of Servië. Ook in Nederland is het denken in 'wij' en 'zij' geïntegreerd. Genocide is echter wel een 'part of one long line', benadrukt Weiss, het komt niet zomaar zover.

Meulenbelt is pessimistischer. Met name de rol van taal in dit mechanisme is een cruciaal element. In alle discoursen komt het 'wij-zij mechanisme' terug. Altijd wordt de 'ander' benoemd, hetzij als bourgeoisie, hetzij als terrorist, hetzij als simpelweg de ander. Meulenbelt illustreert dit met het Palestijnse conflict. "Palestijnen worden niet gezien als mensen, niet als namen, niet als individu, maar als Palestijn." Volgens haar algemeniseert men alles en worden mensen nu als massa gezien. "Men is te weinig kritisch hierover, ook in Nederland. Ik bedoel 'islamkritiek', heb je ooit gehoord van katholiekkritiek of van communismekritiek? Nee. Waarom is 'islamkritiek' wel legitiem?" Op een gegeven moment kan een idee belangrijker worden dan de mens, een ideologie is dan geboren. Ook de tegenreactie speelt dan een rol. Weiss: "Je bent iets genoemd, *that sticks*, ook nog in latere generaties."

Opvallend in conflictsituaties is het feit dat er mensen zijn die over de grens van de fundamentele mensenrechten stappen, maar ook mensen die zich verzetten. Volgens Meulenbelt zijn er altijd mensen die weigeren: "In Servië was het de vrouwenbeweging. Eén vrouw zei op een gegeven moment: "I'm no Serbian, I'm a lesbian." Het gaat wel altijd om een minderheid, stelt Weiss. Om je tegen een groep te verzetten, is er namelijk een andere binding nodig waarmee je je kan identificeren. Bijvoorbeeld in Rwanda waren het de moslims die zich het meest verzetten, zij voelden zich sterker moslim dan Hutu of Tutsi.

En hoe zit het dan met het mechanisme van verwerking, verzoening? Meulenbelt, die met daders en met slachtoffers heeft gewerkt, stelt meteen dat daders minstens zo getraumatiseerd zijn als de slachtoffers. Bovendien zegt ze, kan je niet eisen van iemand die zoiets mee heeft gemaakt dat ze vergeven. Zo'n proces kan niet worden afgedwongen en de paradoxale situatie die het dan teweeg brengt, is bijvoorbeeld te zien in Rwanda. Daar leven daders en slachtoffers door elkaar, maar is de verzoening echt?

Tot slot richten Meulenbelt en Weiss zich op de rol van kunst in het verwerkingsproces. Allereerst stellen ze dat er een grote behoefte aan schoonheid is, in alle landen, maatschappijen en zelfs in de identiteit van de mensen. Met name tijdens conflicten gaat dit verloren. Kunst kan bovendien de buitenwereld empathisch maken. “Misschien klinkt het naïef, maar een conflict begint met de scheidslijn naar anderen. Met elke vorm van kunst, help je door te laten zien wie de ‘ander’ dan eigenlijk is: fragmenten, foto’s, verhalen. Ik krijg wel eens de reactie ‘zijn dat echt Palestijnen?’” Weiss ziet echter ook een probleem in deze benadering en noemt het sceptisch een soort ‘peace activism’. “Kunst als middel van bewustwording is belangrijk”, zegt hij. “Maar bewust van wat en hoe gebruik je het hier? Dat zijn vragen die nog lang niet zijn beantwoord...”

Liselotte Roodbol